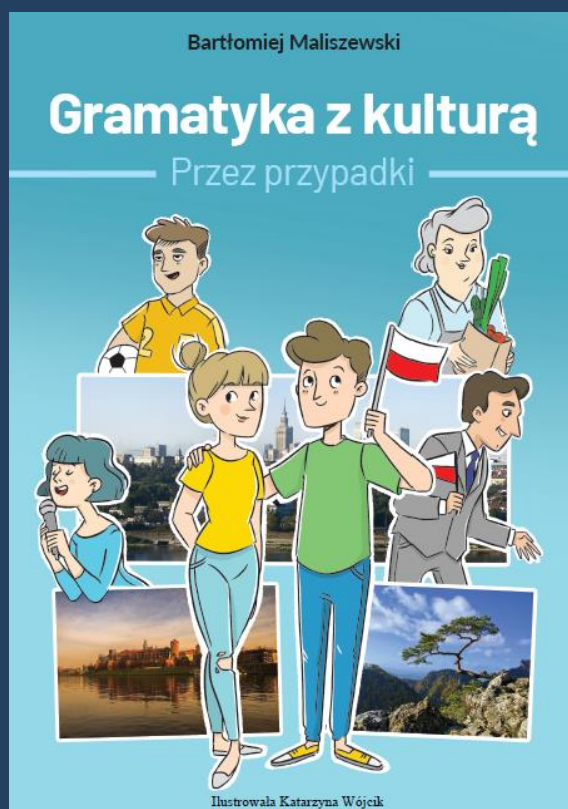

Bartłomiej Maliszewski

CJKP
UMCS

„Gramatyka z kulturą Przez przypadki” – poradnik metodyczny

Bartłomiej Maliszewski

***Gramatyka z kulturą
Przez przypadki***
– poradnik metodyczny

UMCS

CENTRUM JĘZYKA I KULTURY POLSKIEJ
DLA POLONII I GUDZOZIEMCÓW

Temat publikacji

„Gramatyka z kulturą. Przez przypadki” to publikacja poświęcona fleksji imiennej (odmianie rzeczowników, przymiotników i zaimków). Składa się na nią część teoretyczna (tabelki ze zwięzłym przedstawieniem zasad dystrybucji końcówek fleksyjnych, punkty z wyszczególnieniem kontekstów używania danego przypadku, drobne uwagi i przypisy) oraz część praktyczna (czyli zasób bogato ilustrowanych ćwiczeń przeznaczonych dla osób, które uczą się języka polskiego na poziomie B1).

Jak rozumieć tytuł „Gramatyka z kulturą”? Po pierwsze, staramy się tłumaczyć gramatykę krótko, prosto i kulturalnie. Nie nadużywamy terminów, uciekamy od monotonii i dbamy o atrakcyjność ćwiczeń (a dużą rolę odgrywają tu zdjęcia oraz rysunki autorstwa Katarzyny Wójcik). Po drugie, często się odwołujemy do historii i kultury Polski – wspominamy o sławnych osobach, ważnych zabytkach, dziełach sztuki, świętach, tradycjach, znanych miejscach i wydarzeniach. Oczywiście, nie o wszystkim, co ważne dla naszej kultury, można wspomnieć w krótkim zbiorze zadań gramatycznych. Mówimy jednak o języku w niezbywalnym kontekście polskich realiów, a przy okazji ćwiczeń językowych staramy się promować rodzimą kulturę oraz wiedzę o Polsce. Po trzecie, często mówimy o zasadach *savoir vivre*’u, czyli o zasadach dobrego wychowania, bo ważna jest przecież nie tylko znajomość gramatyki, ale i etykiety.

Układ rozdziałów i kolejność ćwiczeń

Na rozdziały publikacji składa się siedem przypadków liczby pojedynczej oraz mnogiej. Porządek poszczególnych części jest tu zgodny z kolejnością przypadków (*mianownik, dopełniacz, celownik, biernik, narzędnik, miejscownik, wołacz*), co ułatwia odnalezienie ćwiczeń poświęconych danym zagadnieniom gramatycznym.

Rozdziały mogą być wykorzystywane całościowo (jako jeden moduł) albo wybiórczo – jako źródło informacji na temat poszczególnych reguł oraz zasób ćwiczeń

dobieranych w zależności od partykularnych potrzeb. Elektroniczne wydanie publikacji oraz graficzny rozkład materiału sprzyja jego selektywnemu wykorzystywaniu. Można bowiem drukować pojedyncze strony, na których mieszczą się tabelki oraz ćwiczenia.

Każdy z rozdziałów odznacza się podobną strukturą, składając się z dwóch części, które dotyczą wybranego przypadku, obejmując fleksję rzeczowników, przymiotników i zaimków liczby pojedynczej oraz mnogiej. Na początku są ćwiczenia, których celem jest prezentacja nauczanych struktur. Kolejną rzeczą jest tabelka, która przedstawia zasady dystrybucji końcówek fleksyjnych, a zarazem wymaga uzupełnienia. Ostatnią część rozdziałów stanowią ćwiczenia, które polegają na tworzeniu wymaganych form gramatycznych w zdaniach i tekstach. Schemat każdego rozdziału można więc ująć krótką formułą: *prezentacja – informacja – transformacja*.

Prezentacja (przedstawianie nauczanych struktur)

Prezentacji nowego materiału służą zwykle quizy lub ćwiczenia leksykalne. W pierwszym wypadku pojawiają się pytania z trzema wariantami odpowiedzi, np.:

0. Mikołaj Kopernik był a) noblistą. b) muzykiem. c) astronomem.	1. Maria Curie-Skłodowska była a) noblistką. b) pianistką. c) matematyczką.
---	--

Oczywiście, wybór poprawnej odpowiedzi nie powinien przysparzać dużych problemów, gdyż głównym celem takich pytań nie jest sprawdzanie wiedzy odbiorców, ale prezentacja wybranych struktur gramatycznych – w tym wypadku form narzędnika liczby pojedynczej. Dzięki takim quizom możemy przypominać o znanych Polakach, a zarazem demonstrować formy wybranych przypadków oraz typowe konteksty ich użycia.

Drugim sposobem prezentacji wybranych struktur są ćwiczenia leksykalne. Pytaniom z trzema wariantami towarzyszą obrazki, które są punktem odniesienia przy dobrze właściwej odpowiedzi, np.:

<p>0. Interesujemy się a) tańcem. b) ekonomią. c) astronomią.</p>	
---	---

Przy prezentowaniu rozmaitych zwrotów i wyrażeń przydatne stają się też ćwiczenia, które polegają na łączeniu słów z odpowiednią ilustracją (np. w lekcji o dopełniaczu pojawiają się wyrażenia: *główka maku*, *kłos pszenicy*, *paczka mąki*, *kostka masła*, które należy dopasować do poszczególnych rysunków). Takie ćwiczenia służą nie tylko utrwalaniu leksyki, ale i określonym celom gramatycznym. Odbiorca zapoznaje się bowiem z nauczanymi strukturami składniowymi oraz końcówkami fleksyjnymi. Podobnie i ćwiczenia, które polegają na łączeniu kolumn, doborze odpowiedniego wyrazu bądź wykreśleniu sformułowania, które nie pasuje do innych, mają na celu nie tylko sprawdzenie znajomości słownictwa, ale i prezentację określonych struktur oraz nakłonienie odbiorców do ich używania (odczytywania).

Wprowadzaniu wymaganych zagadnień gramatycznych dobrze też służą ćwiczenia na rozumienie tekstu. Np. w rozdziale o mianowniku liczby mnogiej rodzaju męskoosobowego przedstawiamy krótki artykuł na temat polskich emigrantów w Ameryce i dołączamy do niego ćwiczenie typu *prawda / fałsz*. Służy ono nie tylko sprawdzeniu znajomości tekstu oraz słownictwa, ale i prezentacji dość licznych przymiotników rodzaju męskoosobowego.

Typy zadań, które służą przedstawianiu określonych struktur gramatycznych, są więc dość zróżnicowane, poczynając od krótkich pytań quizowych, po ćwiczenia leksykalne i obszerniejsze zadania na rozumienie tekstu. Ta różnorodność sprzyja aktywizowaniu uwagi odbiorców, a także pozwala zaprezentować szerszy zasób sytuacji komunikacyjnych, w których używamy poszczególnych form.

Informacja (objaśnianie reguł)

Po ćwiczeniach służących zaprezentowaniu nauczanych struktur następuje tabelka, która przedstawia zasady dystrybucji końcówek fleksyjnych, a zarazem jest kolejnym zadaniem gramatycznym. Rola odbiorcy nie sprowadza się tu bowiem do samego poznawania reguł, ale polega również na współtworzeniu tabelki – uzupełnianiu jej o kolejne przykłady wskazywanych transformacji, co ma służyć zwiększaniu aktywności uczniów oraz lepszemu zapamiętywaniu poszczególnych reguł, końcówek fleksyjnych i alternacji.

Po tabelce z końcówkami gramatycznymi następuje zwięzłe przedstawienie informacji, kiedy używamy danego przypadku (w jakich zwrotach i wyrażeniach). Ważna jest wszakże nie tylko znajomość poszczególnych końcówek, ale też wiedza o tym, w jakich sytuacjach należy się nimi posługiwać.

Transformacja (przekształcanie form)

Trzecią część każdego rozdziału zajmują zadania na przekształcanie form – przeważają tu ćwiczenia oparte na tekstach, choć nie brakuje też operacji na samych zdaniach. Gdy dobór końcówki nie przysparza dużych problemów (np. przy narzędniku liczby pojedynczej, celowniku czy miejscowniku liczby mnogiej), a sama transformacja podawanych leksemów staje się monotonna i banalną czynnością, nieco utrudniamy (oraz urozmaicamy) ćwiczenia, umiejscawiając wyrazy do transformacji w ramce. Odbiorca ma więc najpierw odnaleźć właściwe słowo, a następnie wstawić je do tekstu w wymaganej formie.

Produkcja

Kolejnym etapem procesu nauczania staje się nakłanianie uczących się do używania nauczanych konstrukcji w dłuższych wypowiedziach pisemnych oraz ustnych. W publikacji koncentrujemy się na zadaniach gramatycznych i nie proponujemy tematów monologów oraz sytuacji komunikacyjnych, gdyż samo ich

podanie nie byłoby rzeczą wystarczającą. Wypowiedzi studentów należałoby jeszcze ukierunkować listą przydatnych zwrotów i wyrażeń, bodźcami wizualnymi oraz tekstami autentycznymi, co już nie mieściłoby się w ramach prostego zbioru ćwiczeń gramatycznych. Niemniej część z przedstawionych zadań może inspirować do tworzenia obszerniejszych tekstów. Na przykład maile w rozdziale o miejscowniku mogą posłużyć jako bodziec do pisania listów z wakacji, opisywania zwiedzanych miejsc, a zadaniem słuchaczy staje się odgadnięcie, w jakim miejscu (kraju, mieście) znajdują się nadawcy tworzonych tekstów.

Należy podkreślić fakt, że „Gramatyka z kulturą” stanowi jedynie źródło dodatkowych ćwiczeń, które służą wprowadzaniu oraz utrwalaniu zasad fleksji imiennej. Podstawą nauczania języka pozostają podręczniki kursowe, których nieodłączną częścią są rozbudowane ćwiczenia na mówienie i pisanie. W zbiorze zadań – pomyślanym jedynie jako dodatek do podręcznika kursowego – można było się skupić na wybranych problemach gramatycznych. Pamiętajmy jednak, że ich zwieńczeniem jest etap produkcji, a koniec jednego rozdziałów w „Gramatyce z kulturą” absolutnie nie może oznaczać końca lekcji. Niezbędny jest powrót do podręcznika kursowego oraz kreowanie sytuacji komunikacyjnych, których uczestnicy są zobligowani do używania wprowadzonych konstrukcji gramatycznych.

Specyfika nauczania studentów ze Wschodu

„Gramatyka z kulturą” jest przeznaczona głównie dla Polaków na Wschodzie i innych osób, które posługują się językami słowiańskimi. Dlatego też w publikacji posługujemy się dość bogatym oraz urozmaiconym słownictwem z poziomu B1 (a czasem i B2), mając na względzie to, że zakładani odbiorcy (przy wsparciu nauczyciela) powinni sobie poradzić z zadaniami, a zarazem odczuwać satysfakcję z ich rozwiązywania, co można było dostrzec na lekcjach prowadzonych w Centrum Języka i Kultury Polskiej UMCS w Lublinie. Ważne jest bowiem, by zachować złoty środek pomiędzy nadmierną prostotą zadań (która zniechęca do ich wykonywania i nie daje poczucia efektywnie wykorzystywanego czasu) a ich zbytnią trudnością (która nie tylko powoduje poczucie zniechęcenia, ale i frustracji). Stąd też zadania nie są

banalnie łatwe, ale też nie powinny stanowić wielkiego problemu dla osób z poziomem B1 (a dużą rolę w zwiększaniu zrozumiałości przekazu odgrywa tu bogata szata graficzna).

W związku z tym, że podręcznik jest przeznaczony głównie dla uczniów szkół na Wschodzie, dużą uwagę poświęcamy zwłaszcza tym zagadnieniom gramatycznym, które są przedmiotem częstych interferencji popełnianych pod wpływem języka rosyjskiego lub ukraińskiego. Ograniczając się do zakresu fleksji imiennej, pokrótce przedstawimy powtarzające się tu problemy i błędy oraz sposoby ich zwalczania.

Problemy gramatyczne w poszczególnych przypadkach

Mianownik

W mianowniku liczby pojedynczej przedmiotem licznych interferencji są rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na *-a*, których słownikowa postać podlega zniekształceniu (**aryst*, **poet*), co prowadzi do licznych błędów fleksyjnych (**idę do dentysta*, **on jest poetem*). W rozdziale poświęconym mianownikowi liczby pojedynczej rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na *-a* odznaczają się zatem dość dużą frekwencją i różnorodnością (m.in. *mówca*, *odkrywca*, *sprzedawca*, *wykładowca*, *gitarzysta*, *rowerzysta*, *noblista*, *ekonomista*), co pozwala uczulić odbiorców na tę grupę leksemów i podać ich popularne przykłady.

Przy mianowniku liczby pojedynczej nieco uwagi poświęcamy też szykowi przydawki przymiotnej, by na przykładzie nazw krakowskich obiektów (*Brama Floriańska*, *Uniwersytet Jagielloński*, *wieża ratuszowa – wysoka brama*, *znany uniwersytet*, *zabytkowa wieża*) krótko objaśnić i zilustrować panującą tu tendencję.

W liczbie mnogiej mianownika źródłem powielanych błędów są formy męskich oraz żeńskich rzeczowników, które kończą się na spółgłoskę miękką, stwardniałą i na *-l*: (to są **groszy*, **pokoi*, **lekcji*, **hoteli*). Stąd też w ćwiczeniu z pamiątkami, których nazwy należy podawać w liczbie mnogiej, pojawia się dość dużo słów właśnie z tej grupy rzeczowników (*kapelusze*, *smycze*, *miecze*, *fotografie*, *parasole*, *muszle*).

Źródłem napotykanymi trudnościami w nauce języka polskiego jest rodzaj męskoosobowy. Ćwiczenie, które wprowadza w ów temat, jest więc dość

rozbudowane i polega na przyporządkowaniu nazwy narodowości do odpowiedniej pary trzymającej flagę państwową:

Rosjanie	Polacy	Niemcy	Białorusini	Norwedzy	Szwedzi	
Słowacy	Ukraińcy	Litwini	Czesi	Węgrzy	Francuzi	Anglicy
Serbowie	Włosi	Chorwaci	Kazachowie	Hiszpanie	Chińczycy	Łotysze

Uwaga odbiorców skupia się na rozpoznawaniu przedstawionych flag oraz „identyfikacji” poszczególnych postaci, lecz głównym celem tego zadania jest prezentacja szerokiego zasobu końcówek i oboczności, które pojawiają się przy mianowniku liczby mnogiej rzeczowników rodzaju męskoosobowego. Prezentowane formy pozwalają omówić zasady dystrybucji końcówki -y (*Polacy, Norwedzy, Węgrzy, Ukraińcy*), -i (*Białorusini, Szwedzi, Włosi*), -e (*Łotysze, Rosjanie, Hiszpanie*), a także przypominają o morfemie -owie (*Serbowie, Kazachowie*). Dodatkową wartością tego ćwiczenia jest także utrwalanie nazw narodowości, które w wypowiedziach osób uczących się polskiego są częstym przedmiotem interferencji leksykalnych (np. **Amerykaniec, *Litwiniec, *Hiszpaniec*).

W wypadku form przymiotników rodzaju męskoosobowego także staramy się zadbać o ich różnorodność – teksty o uczniach oraz o polskich emigrantach w USA, a także ćwiczenia leksykalne na synonimy i antonimy pozwalają ukazać szeroki zasób przymiotników i przedstawić poszczególne wymiany spółgłoskowe.

Dopełniacz

W wypadku dopełniacza liczby pojedynczej problemów przysparza dystrybucja końcówek -a i -u w rzeczownikach rodzaju męskiego nieżywotnego (np. **od poniedziałka do piątku*). Niezbędną rzeczą staje się więc wyszczególnienie klas rzeczowników, w których obowiązują (bądź jedynie przeważają) poszczególne końcówki.

Dość szeroki jest zakres sytuacji, w których używamy dopełniacza. Choć w rozdziale wyraźnie dominują wyrażenia z określeniami miary, liczby, ilości, formy czegoś (np. *porcja łososia, karton soku, kłos pszenicy, kostka masła*), to nie zapominamy i o innych kontekstach stosowania tego przypadku. W kolejnych

zadaniach uwrażliwiamy odbiorców na zmiany składniowe, które zachodzą przy negacji biernika (*lubię gotowanie – nie lubię gotowania*) oraz przy wyrażaniu braku czegoś (*jest chleb – nie ma chleba*), a także przypominamy o czasownikach o reakcji dopełniaczowej (na skutek interferencji zewnątrzjęzykowych i wewnątrzjęzykowych często dochodzi tu bowiem do używania biernika).

W dopełniaczu liczby mnogiej przedmiotem powielanych błędów są formy dopełniacza męskich oraz żeńskich rzeczowników, które kończą się na spółgłoskę miękką, stwardniałą i na *-l* (**lekarzów, *groszów, *hotelów*). Stąd też wśród prezentowanych struktur oraz w zadaniach na transformacje dość często pojawiają się właśnie te rzeczowniki (*noży, talerzy, słodczy, cebularzy, śledzi, liści, koktajli, gości, lokci*).

Celownik

Przy `celowniku liczby pojedynczej nieco problemów sprawia odmiana rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych na spółgłoskę. Wskutek interferencji pojawiają się tu niepoprawne formy z końcówką *-u* (**profesoru, *studentu*), a wyjątki ustępują miejsca innowacjom regulującym (**ojcowi, *bratowi*). By uwrażliwić odbiorców na dominację końcówki *-owi*, wyjaśnić jej przyczyny oraz przypomnieć o wyjątkach sięgamy do tekstu Jana Miodka na temat zmian w języku polskim.

Dużą wagę przywiązujemy także do miękkotematowych rzeczowników rodzaju żeńskiego, które są przedmiotem kolejnych interferencji (**dziękuję Anie*). Co zrozumiałe, prezentowaniu i utrwalaniu poprawnych form służą tu zwykle teksty poświęcone etykiecie (komu składamy poszczególne życzenia, komu jako pierwsi podajemy rękę, komu kupujemy prezenty).

Tworzenie formy liczby mnogiej celownika odznacza się dużą łatwością (mamy tu do czynienia z jednofunkcyjną końcówką *-om*), lecz pod wpływem interferencji uczący się stosują także formy z końcówką *-am* (**studentam, *kobietam*). Poświęcamy więc dość dużo uwagi i liczbie mnogiej celownika. By jednak zwiększyć poziom trudności, sięgamy po ćwiczenia gramatyczno-leksykalne (uczący się mają jeszcze dobrać właściwe słowo) albo podajemy do transformacji mieszane wyrażenia w liczbie pojedynczej i mnogiej.

Biernik

Przy liczbie pojedynczej biernika rzeczowników męskich wskazujemy grupy tych leksemów, które mają biernik równy dopełniaczowi. Należą do nich rzeczowniki żywotne (osobowe i zwierzęce), określenia marek, produktów spożywczych, grzybów, owoców, walut, tańców i gier. Sygnalizujemy także problemy i wahania w doborze odpowiedniej formy (np. *mieć laptop – mieć laptopa*).

Skupiamy się jednak na tym, by eliminować błędy typowe dla osób uczących się języka polskiego. Dlatego też najwięcej uwagi poświęcamy odmianie przymiotników i rzeczowników rodzaju żeńskiego. Pod wpływem interferencji z języków wschodniosłowiańskich uczący się mają bowiem skłonność do wprowadzania obcych końcówek (**moju mamu*) i nie zawsze sobie radzą z dobrem odpowiedniej formy dla przymiotnika i rzeczownika. W zadaniach (które dotyczą sposobów spędzania wolnego czasu oraz faktów z biografii Michała Żebrowskiego i Anny Dymnej) często więc się pojawiają rzeczowniki rodzaju żeńskiego wraz z przymiotnikami.

W związku z tym, że przedmiotem interferencji są formy zaimków osobowych rodzaju nijakiego i niemęskoosobowego (*To jest jabłko. *Widzę go. To są jabłka. *Widzę ich.*), uwydatniamy oraz ilustrujemy właściwe formy, wymagając ich użycia w kolejnych zadaniach.

W liczbie mnogiej źródłem powielanych błędów są rzeczowniki rodzaju męskozwierzęcego oraz rzeczowniki rodzaju żeńskiego i nijakiego, które określają istoty żywe. Na skutek interferencji uczący się używają tu biernika równego dopełniaczowi (**mam kotów, *łowię ryb, *lubię zwierząt*). W przedstawianym zbiorze nie mogło więc zabraknąć zadania poświęconego głównie tej grupie rzeczowników (a jego tematyka dotyczy przyrodniczych atrakcji Polski).

Narzędnik

Choć narzędnik jest stosunkowo łatwym przypadkiem, który jest wprowadzany podczas początkowych lekcji nauczania, to również i tu występują problemy z doбором właściwej końcówki. Pod wpływem wschodniosłowiańskich interferencji

użyciu podlega końcówka *-om* zamiast *-em* (**pod numerom*), pomijaniu podlega litera *-i* po spółgłoskach *-k*, *-g* (**z Markem*), a w rzeczownikach zakończonych na *-a* i rzeczownikach rodzaju żeńskiego zakończonych spółgłoską pojawia się końcówka *-u*, *-oj* lub *-ej* (**jesieniu*, **babciej*). Dość rozbudowany jest więc zestaw ćwiczeń na narzędnik, dzięki czemu możemy też ukazać szerszy zasób czasowników, które wymagają używania tego przypadku (*kto kim jest*, *czym się interesujemy*, *czym się zajmujemy*, *czym się posługujemy*, *czym się poruszamy*) oraz zbiór łączących się z nim przyimków.

W liczbie mnogiej rzeczowników zwracamy uwagę na wyjątki, które ustępują miejsca innowacjom regulującym (leksemy z końcówką *-mi* pojawiają się w wykreślanec, ćwiczeniach na uzupełnienie zdań oraz na przekształcanie form).

Miejscownik

W miejscowniku liczby pojedynczej źródłem powielanych błędów są zwłaszcza rzeczowniki o tematach zakończonych na spółgłoskę stwardniałą, miękką i na *-l* (**w garaże*, **w kuchni*, **w hotele*). W przedstawianych ćwiczeniach dbamy więc o to, by rzeczowniki miękkotematowe dość często się w nich pojawiały. Przy okazji miejscownika powtarzamy też formy dopełniacza i biernika (zadaniem odbiorców staje się bowiem przekształcenia zdań z czasownikami ruchu na konstrukcje z użyciem miejscownika – np. *Jadę do Lublina, do Poznania – Jestem w Lublinie, w Poznaniu*).

Liczba mnoga rzeczowników w miejscowniku nie przysparza problemów (poza trzema wyjątkami do zapamiętania: *na Węgrzech*, *we Włoszech*, *w Niemczech*). Aby więc zwiększyć stopień trudności, proponujemy ćwiczenia gramatyczno-leksykalne (zadaniem odbiorców jest nie tylko użycie odpowiedniej formy, ale i dobór właściwego wyrazu).

Wołacz

Pod wpływem interferencji z języka rosyjskiego zamiast wymaganych form wołacza pojawiają się formy mianownika (**Pan profesor!* **Droga pani Anna!*). Kolejnym poziomem błędów (świadczących o tym, że nadawca jest świadom, że

należy użyć wołacza, ale nie opanował należycie jego reguł) są niewłaściwie utworzone formy (**Drogi Michale! *Droga Anie!, *Kochana Saszu!*).

Prezentacji wołacza nieodłącznie towarzyszy przedstawianie popularnych zwrotów do adresata (*panie mecenasie!, panie doktorze!*), co ma także tę zaletę, że pozwala wprowadzić odbiorców w świat polskiej etykiety i wymaganych w niej sformułowań. Nadawcy, którzy nie są z nimi dobrze obeznani, tworzą bowiem zwroty adresatywne typu: *Panie szefie!*, popełniając istotne błędy stylistyczne. Kwestia tego, jak należy zwracać się do poszczególnych osób, wymaga nie tylko znajomości samego wołacza, ale i zasad etykiety (także w ten sposób gramatyka łączy się z kulturą).

Cztery filary nauczania gramatyki

Podsumowując przedstawianą publikację, można stwierdzić, że opiera się ona na czterech filarach nauczania gramatyki języka polskiego.

Pierwszym filarem jest ogólna wiedza o współczesnym języku polskim, panujących w nim regułach oraz tendencjach rozwojowych. Oczywiście jest to, że nauczyciel powinien dysponować odpowiednim zapleczem teoretycznym, podwyższać swoje kwalifikacje, nieustannie interesować się nauczonym językiem, a także mieć świadomość, które zagadnienia przysparzają uczniom największej trudności, wymagając szczególnej uwagi.

Drugim filarem jest pragmatyka językowa. W centrum procesu glottodydaktycznego znajduje się bowiem odbiorca, który chciałby się efektywnie posługiwać językiem polskim (a nie słuchać wykładów na jego temat). Należy więc rozpoznać potrzeby uczących się, a zagadnienia gramatyczne wprowadzać w odpowiedniej kolejności, wyjaśniając je w zwięzły oraz przystępny sposób (dużą rolę odgrywa tu infografika). Trzeba też zadbać o to, by nauczanie gramatyki nie było celem w samym sobie, ale służyło zwiększaniu sprawności komunikacyjnej i umożliwiało realizację poszczególnych celów (np. dzięki dopełniaczowi możemy wyrazić negację, powiedzieć dokąd idziemy, poprosić o określoną ilość czegoś, złożyć życzenia itd.).

Trzecim filarem kształcenia językowego jest przekazywanie wiedzy kulturowej – nauczanie gramatyki stwarza bowiem znakomitą okazję, by zapoznawać uczących się z nazwiskami znanych Polek i Polaków, ważnymi dziełami, tradycjami, etykietą. Na przykład przy nauczaniu miejscownika uczący się mogą poznawać tytuły filmów biograficznych i dowiadywać się, o kim one są. Odbiorcy mogą też poznawać atrakcje turystyczne, które znajdują się w poszczególnych miastach Polski, a następnie losować kartki z ich fotografiami, dając wyraz znajomości form fleksyjnych (*Gdzie jestem?*) i znajomości przedstawianych zabytków (będących rozpoznawanymi wizytówkami poszczególnych miast).

Czwartym filarem nauczania gramatyki jest różnorodność oraz atrakcyjność ćwiczeń gramatycznych. Łatwo zauważyć, że wraz z rosnącą liczbą podręczników do języka polskiego przybywa ciekawych zadań, dzięki którym nauczanie gramatyki dostarcza coraz więcej przyjemności poznawczej.

Na zakończenie warto wspomnieć, że – jak świadczą badania ankietowe przeprowadzane w CJKP UMCS – sami uczący się dostrzegają (i doceniają) powyższe wartości. W ankiecie przeprowadzonej w 2017 roku (na zakończenie miesięcznego kursu przygotowawczego dla Ukraińców zaczynających studia w Polsce) zadania gramatyczne często wymieniano wśród lubianych zadań, a wśród ich zalet podawano to, że były one ważne, przydatne i ciekawe. Istotne jest zatem to, by starannie dobierać zagadnienia gramatyczne (w zależności od potrzeb oraz stopnia zaawansowania grupy), a zarazem dbać o przejrzysty i atrakcyjny sposób ich nauczania, co nie tylko zwiększa efektywność procesu glottodydaktycznego, ale też pozostawia miłe wspomnienia.

Mamy nadzieję, że przedstawiany zbiór zadań (w mniejszej lub większej części) będzie wykorzystywany na lekcjach języka polskiego jako obcego, towarzysząc wprowadzaniu oraz utrwalaniu poszczególnych przypadków i dostarczając odbiorcom satysfakcji z poznawania polskiej gramatyki oraz polskiej kultury.

ANEKS

Interferencje gramatyczne – przykłady typowych błędów popełnianych przez Ukraińców uczących się języka polskiego (A1-B1)
fleksja imienna
1. Błędne formy zapożyczeń, które w języku polskim bądź innych językach słowiańskich kończą się na samogłoskę: <i>poet, artyst</i> , czemu nieraz towarzyszy zmiana rodzaju gramatycznego: <i>prognoz, diagnoz, gryp, aspirin, temp, problema, drama</i> .
2. Niewłaściwa postać zapożyczeń r. nijakiego zakończonych w języku polskim na <i>-um</i> : <i>centr, gimnazja</i> ; odmiana rzecz. r. nijakiego zakończonych na <i>-um</i> : <i>do liceuma</i> .
3. Problemy z <i>e</i> ruchomym: <i>zadzwońiłem po Ireka</i> .
4. Błędne formy dopełniacza I. poj. rzecz. męskich nieżywoтных; niewłaściwa dystrybucja końcówek <i>-a, -u</i> : <i>uśmiecha, lista</i> .
5. Błędne formy celownika I. poj. rzecz. r. męskiego zakończonych na spółgłoskę; używanie końcówki <i>-u</i> zamiast <i>-owi</i> : <i>dzięki profesjonalizmu</i> , przy rzecz. miękkotematowych r. żeńskiego dodawanie końcówki <i>-e</i> : <i>dziękuję Anie</i> .
6. Błędne formy biernika I. poj. zaimków, przymiotników i rzecz. zakończonych na <i>-a</i> ; wprowadzanie końcówki <i>-u</i> : <i>taku muzyku, moju mamu</i> .
7. Błędne formy narzędnika I. poj.; stosowanie końcówki <i>-om</i> zamiast <i>-em</i> : <i>numerom</i> , brak litery i po <i>-k, -g</i> : z <i>Markem</i> , używanie końcówki <i>-u, -oj</i> lub <i>-ej</i> zamiast <i>-ą</i> : z <i>babcią</i> .
8. Błędne formy miejscownika I. poj. rzecz. miękkotematowych: w <i>tym miesiące, o złym dniu, w kuchni, przy ulice</i> , w wypadku rzecz. twaridotematowych brak zmiękczenia (<i>-e</i> zamiast <i>-ie</i>): w <i>Kijowe, w filme</i> .
9. Używanie form mianownika w funkcji wymaganego wołacza (pod wpływem języka rosyjskiego): <i>Droga Anna!</i> ; błędne formy wołacza (brak oboczności): <i>Michaś!</i> , przy rzecz. miękkotematowych niewłaściwe końcówki: <i>Droga Marie!</i>
10. Błędne formy mianownika I. mn. rzecz. zakończonych na spółgłoskę stwardniałą, miękką lub <i>-l</i> : <i>nauczycieli są, lekarzy postawili, moi przyjaciele</i> .
11. Błędne formy mianownika I. mn. rzecz. męskoosobowych: <i>kolegi</i> oraz łączących się z nimi przymiotników, zaimków i liczebników: <i>różne ludzie</i> .
12. Błędne formy mianownika i biernika I. mn. zaimków dzierżawczych, wskazujących, względnych oraz przymiotników r. niemęskoosobowego: <i>zieloni oczy, czarny włosy, moi dzieci, jaki konsekwencje, taki problemy</i> .
13. Błędne formy dopełniacza I. mn. rzecz. zakończonych na spółgłoskę stwardniałą: <i>lekarzów</i> .
14. Błędne formy celownika I. mn. rzecz., wprowadzanie końcówki <i>-am</i> : <i>osobam</i> .
15. Błędne formy biernika I. mn. rzecz. niemęskoosobowych określających istoty żywe: <i>ona ma dwóch kotów, lubi psów</i> .
16. Błędne formy biernika I. mn. zaimków: <i>ono, one</i> (używanie form <i>go, jego, ich</i> zamiast <i>je</i>): <i>dała mi go</i> (o życiu), <i>kocham ich</i> (o dzieciach).
fleksja werbalna
1. Błędne formy czasu teraźniejszego: przypisywanie czasownikom niewłaściwych typów koniugacji, tworzenie form typu: <i>on kochaje, słuchaje</i> na wzór: <i>він кохає, слухає</i> (oraz niektórych polskich czasowników koniugacji <i>-ę, -esz</i> : <i>daje, wstaje</i>); błędne formy 1. os. I. poj. i 3. os. I. mn. czasowników, w których nastąpił przegłos: <i>ja bierę</i> (я беру).
2. Stosowanie błędnych form czasu przeszłego: brak odpowiednich końcówek osobowych: <i>ja myślała</i> (я думала), używanie form z końcówką <i>-li</i> wraz z rzecz. r. niemęskoosobowego: <i>dzieci pojechali, nasze drogi się rozeszli</i> .
3. Błędne formy tryby rozkazującego; stosowanie końcówki <i>-i/-y</i> w 2. os. I. poj.: <i>zadzwońi</i> (подзвони), <i>napisz</i> (напиши).

4. Problemy z formami czasu przeszłego czasowników <i>jeść, paść</i> oraz ich wyrazów pokrewnych, pomijanie grup <i>dl, dt: oni jeli tort</i> (вони їли торт), <i>okulary upały</i> (окуляри впали).
5. Problemy z formą czasu przeszłego czasowników <i>bać, stać: bojał się</i> (він боявся), <i>stojął</i> (він стояв).
składnia
1. Błędne używanie biernika po zaprzeczonych czasownikach: <i>nie zapomnij wziąć dokumenty</i> (не забудь взяти документи).
2. Nieużywanie czasownika posiłkowego <i>być: ona młodsza ode mnie</i> (вона молодша за мене), <i>przyroda tam piękna</i> (природа там гарна).
3. Nadużywanie konstrukcji z bezokolicznikiem: <i>poprosił mnie podać sól</i> (він попросив мене передати йому сіль).
4. Problemy ze składnią zdań dopełnieniowych ze spójnikiem <i>żeby: prosiłaś mnie, żeby opowiedziała ci...</i>
5. Łączenie czasownika <i>być</i> z formami bezosobowymi czasownika: <i>było zrobiono</i> .
6. Błędy w związkach rządu: <i>slucham muzykę</i> (я слухаю музику), <i>on pracuje lekarzem</i> (він працює лікарем), <i>ona mi się uśmiechnęła</i> (вона мені посміхнулася), <i>czekamy gości</i> (ми чекаємо гостей).
7. Liczne błędy w wyrażeniach przymikowych: <i>chodzi na rzekę</i> (він ходить на ріку), <i>z początku</i> 'od początku' (з початку), nadużywanie przymiłka <i>dla: pokój dla pracy</i> (кімната для роботи), przy stopniowaniu przymiotników i przysłówków konstrukcje typu: <i>młodsza na pięć lat</i> (молодша на п'ять років).
8. Stosowanie konstrukcji składniowych: <i>jej pięć lat</i> (їй п'ять років), <i>u mnie, u ciebie jest (nie ma)</i> w znaczeniu '(nie) mam, masz': <i>u mnie nie ma braci</i> (у мене немає братів), używanie konstrukcji: <i>trzeba mi, potrzeba mi, potrzebno mi</i> w znaczeniu 'muszę coś zrobić', stosowanie wyrażenia: <i>jeden jednemu (drugiemu)</i> (один одному) w znaczeniu 'sobie, nawzajem'.
9. Stosowanie długich form zaimków osobowych po czasownikach: <i>napisz mnie</i> (напиши мені), <i>dziękuję tobie</i> (дякую тобі), <i>sluchasz jego</i> (слухаєш його).
10. Błędne użycie form czasownika w połączeniach z podmiotem w dopełniaczu: <i>dużo studentów kupili</i> (багато студентів купили).
11. Błędy w tworzeniu strony biernej (używanie narzędnika sprawcy): <i>portret wykonany Warholem</i> (виконаний Уорхолом портрет).
12. Problemy z odpowiednim użyciem czasowników <i>stać, stać się, zostać: staliśmy bliskimi przyjaciółmi</i> (ми стали близькими друзями).
13. Błędy w szyku: <i>Czarne Morze</i> (Чорне море), <i>ty mi podobasz się</i> (ти мені подобаєшся).
14. Używanie zaimka <i>jaki</i> zamiast <i>który</i> : <i>Mieszkałam z Pawłem, jaki jest moim przyjacielem</i> .
15. Używanie przymiłka <i>za</i> w znaczeniu 'przez, w ciągu': <i>schudła za miesiąc</i> (схудла за місяць).
słowotwórstwo
1. Błędne formy przysłówków: <i>ciekawo</i> (цікаво), <i>nowoczesno</i> (сучасно), <i>spokojno</i> (спокійно).
2. Stosowanie niewłaściwych prefiksów: <i>podzwonić</i> (подзвонити) jako 'zadzwoń', <i>wypowiedzieć</i> (відповісти) jako 'odpowiedzieć', <i>rozpowiedzieć</i> (розповісти) jako 'opowiedzieć', <i>wpaść</i> (впасти) jako 'upaść', <i>pomierzyć</i> (поміряти) jako 'przymierzyć'.
3. Błędne postępowanie się czasownikiem <i>zmóc</i> jako formy dokonanej od <i>móc: nie zmołam</i> (я не змогла).
4. Dobór nieodpowiednich formantów słowotwórczych w przymiotnikach odrzeczownikowych: <i>dziecki pokój</i> (дитяча кімната), <i>telefonny numer</i> (телефонний номер), <i>koncertna sala</i> (концертний зал).
5. Brak odpowiednich oboczności w podstawach słowotwórczych: <i>moja przyjaciółka</i> (моя приятелька).

opr. B. Maliszewski, *Ku absencji interferencji – sposoby utrwalania poprawnych form gramatycznych w nauczaniu języka polskiego młodzieży z Ukrainy*, „Roczniki Humanistyczne” 2019, nr 67 (10).

Literatura

Literatura na temat kultury języka, sposobów nauczania gramatyki, interferencji zewnątrzjęzykowych oraz sposobów ich eliminowania jest niezwykle obszerna. Możemy tu odnotować i polecić m.in. następujące tytuły.

Opracowania metodyczne i poradniki

Dąbrowska A., Dobesz U., Pasieka M., 2010, *Poradnik metodyczny dla nauczycieli języka polskiego jako obcego na Wschodzie*, Warszawa.

Foland-Kugler M., 2001, *Uczymy polskiego na Wschodzie*, Warszawa.

Gębał P., Miodunka W. T., 2020, *Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*, Warszawa.

Janowska I., 2010, *Planowanie lekcji języka obcego. Podręcznik i poradnik dla nauczycieli języków obcych*, Kraków.

Komorowska H., 2011, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa.

Kowalewski J., 2013, *Jak uczyć języka polskiego i kultury polskiej na Ukrainie*, Kraków.

Кравчук А., Ковалевський Є., 2017, *Методика викладання польської мови*, Київ.

Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.

Polska gramatyka dla obcokrajowców

Bartnicka B., Satkiewicz H., 2010, *Gramatyka języka polskiego. Podręcznik dla cudzoziemców*, Warszawa.

Cienkowska H., 2006, *Polish without Tears. Grammar Tables for Foreigners*, Warszawa.

Dembińska K., Fastyn-Pleger K., Małycka A., Ułańska M., 2017, *Gramatyka dla praktyka. Fleksja i słowotwórstwo. Funkcjonalne ćwiczenia gramatyczne z języka polskiego dla obcokrajowców na poziomie A1, A2, B1*, Poczdam.

Garncarek P., 2009, *Nie licz na liczebnik*, Warszawa.

Garncarek P., 2011, *Czas na czasownik*, Kraków.

- Goszczyńska H., Magajewska M., 2018, *Od przypadku do przypadku. Przewodnik dla cudzoziemców po fleksji imiennej języka polskiego wraz ze zbiorem ćwiczeń*, Łódź.
- Izdebska-Długosz D., 2017, *Po polsku bez błędu. Zbiór ćwiczeń z gramatyki języka polskiego dla studentów ukraińskojęzycznych: A1 – B1*, Rzeszów.
- Jasińska A., 2020, *Połącz kropki. Gramatyka polska dla obcokrajowców dla poziomu A2-B1. Aktywnie i samodzielnie*, Kraków.
- Kaleta Z., 1995, *Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców*, Kraków.
- Kita M., 1998, *Wybieram gramatykę!*, t. 1–2, Katowice.
- Kowalewski J., 2019, *Gramatyka dla heretyka – nie tylko uczących (się) języka polskiego na Ukrainie*, Kraków.
- Kowalewska M., 2014, *Co nas łączy... Teoria i zbiór ćwiczeń z gramatyki języka polskiego*, Kraków.
- Кравчук А., 2008, *Польська мова – українцям. Іменна словозміна з елементами синтаксису*, Львів.
- Krawczuk A., 2011, *Leksykologia i kultura języka polskiego*, t. 1–2, Kijów.
- Lechowicz J., Podsiadły J., 2001, *Ten, ta, to. Ćwiczenia nie tylko gramatyczne dla cudzoziemców*, Łódź.
- Lipińska E. 2012, *Z polskim na ty. Podręcznik do nauki języka polskiego*, Kraków.
- Machowska J., 2010, *Gramatyka? Dlaczego nie?!*, Ćwiczenia gramatyczne dla poziomu A1, Kraków.
- Machowska J., 2011, *Gramatyka? Ależ tak!*, Ćwiczenia gramatyczne dla poziomu A2, Kraków.
- Maciołek M., 2010, *Tęczowa gramatyka języka polskiego w tabelach. Część 1. Rzeczownik, przymiotnik, liczebnik*, Katowice.
- Maciołek M., 2012, *Tęczowa gramatyka języka polskiego w tabelach. Część 2. Czasownik*, Katowice.
- Madelska L., Warchoł-Schlottman M., 2008, *Odkrywamy język polski; Gramatyka dla uczących (się) języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Madelska L., 2012, *Praktyczna gramatyka języka polskiego. Практическая грамматика польского языка*, Kraków.
- Metera H., 1998, *Od mianownika do wołacza*, Lublin.

- Mędak S., 2013, *Liczebnik też się liczy Poziom średni ogólny*, Kraków.
- Mędak S., 2015, *Polski od poziomu B1 wzwyż. Gramatyka i składnia progresywna ze 192 ćwiczeniami kreatywnymi*, Kraków.
- Pasieka M., 2001, *Język polski dla cudzoziemców. Ćwiczenia dla początkujących*, Wrocław.
- Pelc T., 1997, *Teraz polski. Gry i ćwiczenia komunikacyjne. Podręcznik dla nauczycieli języka polskiego jako obcego*, Łódź.
- Pyzik J., 2018, *Przygoda z gramatyką. Fleksja i słowotwórstwo imion. Ćwiczenia funkcjonalno-gramatyczne dla cudzoziemców*, Warszawa.
- Stefańczyk W., Burkat A., 2016, *Gramatyka polska w ćwiczeniach dla obcokrajowców*, Kraków.
- Stempek I., Stelmach A. 2013, *Polski krok po kroku. Tablice gramatyczne*, Kraków
- Szelc-Mays M., Rybicka E., 1997, *Słowa i słówka. Podręcznik do nauczania słownictwa i gramatyki dla początkujących*, Kraków.
- Szpiigel R., 2012, *Testuj swój polski. Gramatyka 1*, Kraków.
- Szpiigel R., 2013, *Testuj swój polski. Gramatyka 2*, Kraków.

Przydatne strony internetowe

<http://certyfikatpolski.pl>

<http://lui.lublin.eu/portal/kursy/kurs-polskiego>

<http://www.polskinawynos.com>

<http://www.popolskupopolsce.edu.pl>

<http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl>

<http://www.sjikip.us.edu.pl/pl/publikacje/e-nauczanie/grampol/pobierz-grampol/>

<http://sjp.pwn.pl/poradnia>

<http://wspolnotapolska.org.pl/bezgranic>

Artykuły

- Ananiewa N., 1997, *Zjawisko interferencji w początkowym etapie nauczania języka polskiego w środowisku rosyjskojęzycznym*, [w:] *Nauczanie języka polskiego jako obcego*, red. W. T. Miodunka, Kraków.

- Baraniwska O., 2007, *Polsko-ukraińskie interferencje gramatyczne i leksykalne w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] Literatura, kultura i język polski w kontekstach i kontaktach światowych, red. M. Czermińska, K. Meller, P. Fliciński, Poznań
- Cienkowski W., 1980, *Błędy w języku ojczystym a błędy w języku obcym. Terminologia i problematyka*, „Poradnik Językowy”, z. 8.
- Czernysz T., 2005, *Polsko-ukraińskie pułapki językowe: korzyści i trudności nauczania języka polskiego w kontekście bliskości lingwogenetycznej i typologicznej*, [w:] Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej, red. P. Garncarek, Warszawa.
- Dąbrowska A., 2004, *Najczęstsze błędy popełniane przez cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego*, [w:] Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego, red. A. Seretny, W. Martyniuk, E. Lipińska, Kraków.
- Górecki M., Stawska M., 1993, *Błędy językowe charakterystyczne dla młodzieży polskiej ze Wschodu*, [w:] Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu, red. J. Mazur, Lublin.
- Górska A., 2015, *Błędy studentów z Ukrainy – zapobieganie i eliminacja w grupach o zróżnicowanych możliwościach (na podstawie doświadczeń Centrum Partnerstwa Wschodniego Uniwersytetu Opolskiego)*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 22.
- Grucza F., 1978, *Ogólne zasady lapsologii*, [w:] Z problematyki błędów obcojęzycznych, red. F. Grucza, Warszawa.
- Izdebska-Długosz D., 2015, „*Szwecjarzy i Kanarzy*” – o trudnościach w zastosowaniu rodzaju męskoosobowego u studentów ukraińskojęzycznych, [w:] *Bogactwo językowe i kulturowe Europy w oczach Polaków i cudzoziemców* 3, red. M. Gaze, P. Góralczyk-Mowczan, Łódź.
- Izdebska-Długosz D., 2016, „*Czyje są te syny?*”, czyli o błędach w rodzaju męskoosobowym popełnianych przez studentów ukraińskojęzycznych, [w:] *Horyzonty nauczania języka polskiego jako obcego*, red. A. Roter-Bourkane, A. Kwiatkowska, Poznań.
- Jasińska A., 2016, *Jak objaśniać gramatykę uczącym się języka polskiego jako obcego*, „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia*”, VII (223).

- Karaszczuk A., Rieger J., 1995, *O błędach łuckich Ukraińców uczących się polskiego*, „Poradnik Językowy”, z. 1.
- Każmierczak P., 2018, *Piosenka pomoże na wiele, czyli o alternatywnych sposobach kształtowania kompetencji gramatycznej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 25.
- Kowalewski J., 2014, *Język polski – glottodydaktyczny punkt widzenia* „Roczniki Humanistyczne”, t. LXII, z. 10.
- Kowalewski J., 2015, *Dlaczego popełniłeś ten błąd? Próba glottodydaktycznego opisu i klasyfikacji błędów popełnianych przez uczących się języka polskiego jako obcego na Ukrainie*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 22.
- Kowalewski J., 2015, *Czy można się uczyć na błędach? Wnioski dydaktyczne wynikające z analizy błędów popełnianych przez uczących się języka polskiego na Ukrainie*, [w:] *Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej: przeszłość i współczesność*, red. I. Bundza, J. Kowalewski, A. Krawczuk, Kijów.
- Krawczuk A., 2005, *Trudne miejsca w gramatyce polskiej dla Ukraińców (w związku z przygotowaniem podręcznika „Polska fleksja z ćwiczeniami dla Ukraińców”)*, [w:] *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej*, red. P. Garncarek, Warszawa.
- Krawczuk A., 2006, *Błędy gramatyczne studentów polonistyki lwowskiej spowodowane polsko-ukraińską interferencją*, „Postscriptum”, nr 2 (52).
- Krawczuk A., 2012, *O kognitywnych uwarunkowaniach współczesnej glottodydaktyki: kategorie gramatyczne w nauczaniu Ukraińców języka polskiego*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 19.
- Krawczuk A., 2013, *Od gramatyki do pragmatyki. Problemy polszczyzny na Wschodzie*, [w:] *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*, red. A. Achtelek, J. Tambor, t. 3, Katowice.
- Krucka B., 1995, *Rusycyzmy składniowe w języku Polaków ze Wschodu na tle polsko-rosyjskich kontrastów językowych*, [w:] *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*, red. J. Mazur, Lublin.
- Lewiński P. H., 1993, *Aspekt czasownikowy w glottodydaktyce języka polskiego*, [w:] *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, red. J. Mazur, Lublin.
- Madelska L., 2020, *Starzy piloci na moście, czyli dyskretny urok alternacji*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 27.

- Maliszewski B., 2013, *Stereotypy etniczne jako temat ćwiczeń gramatycznych*, [w:] Glottodydaktyka polonistyczna III, red. J. Ignatowicz-Skowrońska, M. Kobus, Szczecin.
- Maliszewski B., 2014, *Per errata ad astra – zwalczanie interferencji gramatycznych w procesie nauczania języka polskiego studentów ze Wschodu*, [w:] Błąd w literaturze, kulturze i językach narodów słowiańskich, red. M. Dziwisz et al., Lublin.
- Maliszewski B., 2016, *Pokonując interferencje – nauczanie sprawności pisania w początkujących grupach wschodniosłowiańskich*, [w:] *Nauczanie języka polskiego jako obcego. Tradycje i innowacje*, red. W. Próchniak, M. Smoleń-Wawrzusiszyn, Lublin.
- Maliszewski B., 2019, *Ku absencji interferencji – sposoby utrwalania poprawnych form gramatycznych w nauczaniu języka polskiego młodzieży z Ukrainy*, „Roczniki Humanistyczne”, t. LXVII, z. 10.
- Maliszewski B., 2020, *Uczyć się „od błędów” – analiza uchybień w pisemnych pracach uczniów szkół polonijnych w USA*, „Półrocznik Językoznawczy Tertium”, nr 5.
- Przechodzka G., 1993, *Z problematyki interferencji językowej w nauczaniu języka polskiego Polaków ze Wschodu*, [w:] *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu*, red. J. Mazur, Lublin.
- Rudziński G., 2017, *Porządek przypadków czy przypadkowy porządek – nauczanie fleksji imiennej – nowa propozycja*, [w:] *Nowe perspektywy w nauczaniu języka polskiego jako obcego IV*, red. E. Kubicka, M. Berend, M. Rittner, Toruń.
- Seretny A., 1994, *Błędy popełniane przez anglojęzycznych studentów w początkowym okresie nauki języka polskiego jako obcego – próba analizy*, „Przegląd Polonijny”, z. 3.
- Słaby-Góral I., 2002, *Do czego Polakom jest ten nieszczęsny celownik, czyli problemy cudzoziemców związane z użyciem rzadziej występujących form fleksyjnych*, „Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 12.
- Szulc A., 1982, *Błąd językowy a dydaktyka języka obcego*, „Języki Obce w Szkole”, 5.
- Tambor J., 2007, *Po co są końcówki równoległe?*, [w:] *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*, red. A. Achtełik, J. Tambor, Katowice.